

"Dzīvojam vakardienā"

Piektdien, 18. septembrī, Dailes teātra Lielajā zālē notiks angļu dramaturga un režisora Roberta Aika lugas "Ārsti" pirmizrāde, kuras pamatā ir ebreju izcelsmes austriešu rakstnieka Artura Šniclera 1912. gadā sarakstītais darbs. Ar režisoru GATI ŠMITU sarunājos par to, kādu vēstījumu par mūsu laiku un mums pašiem sevi slēpj šis iestudējums.

DIĀNA JANCE

– Jūs pārtulkojāt "Ārstu" šī gada sākumā, vai toreiz uz pasauli skatījāties citādāk nekā tagad?

G. Šmits: – Uz tekstu skatos kā uz atspēriena punktu izrādei, kas vēl tikai taps, un lasot saprotu, vai manī tas aizskar kādas stīgas. Man ir pietiekama darba pieredze, lai saprastu, kas potenciāli varētu būt interesants, ar ko ir vērts nodarboties. Luga ir salīdzinoši intelektuāla, balstīta uz gariem tekstiem. Latvieši gan, protams, ir mazāk plāpīgi nekā briti. Sākotnējais Šniclera darbs, no kā luga adaptēta, ir 20. gadsimta sākuma, *Belle Epoque*, ideju drāma. Domāju, ka man ir izdevies atklāt Roberta Aika viltīgo paņēmieni – no ideju drāmas, kas pēta individu un sabiedrību, piederību vai nepiederību kopienām, arī kā režisoram spēt izvilkt ļoti emocionālu, klātesošu, dzīvu cilvēka emociju stāstu. Tieši tas mani uzrunāja, jo lugā saskatīju nepastarpinātu drāmu.

– Oriģinālā luga bija sarakstīta 1912. gadā. Šo laiku jūs labi iepazīnāt, veidojot filmu "1906". Tagad lugas darbība notiek mūsdienā Londonā, bet tiek izrādīta šodienas Latvijā. Vai cilvēks ir mainījies?

– Nedomāju, ka cilvēks ir mainījies, jo arī tas, ko saprotam ar vārdu "cilvēks", nemainās, bet vide un pasaule ap mums gan ir mainījusies. Roberta Aika adaptācija runā par to, kā pēckara pasaule ir izmainījusies uz visiem laikiem un neatgriezeniski. Lugas oriģinālversijā ārsts tika pretstatīts reliģiskām kopienām, tagad runājam par individu, kurš dzīvo mūsdienu digitālā mediju pasaulē, kurā liekas, ka cilvēce ir aizmirsusi savulaik par pašsaprotamām uzskatītās patiesības. Tajā informācijas vilnī, kurā pašlaik atrodamies, šī civilizācija, kādu to pazīstam un kurā joprojām mentāli dzīvojam, faktiski ir jau neatgriezeniski izmainījusies. Mēs vēl mēģinām izlikties, uztvert orientēties šajā haotiskajā pasaulē, cenšamies domāt, ka vēl joprojām dzīvojam vecajā, skaidrajā, uz morāles un loģikas principiem balstītajā pasaulē. Izliekamies, mēģinām

caur sevi uzturēt šos principus, bet pati pasaule to vairs neatbalsta, tā jau ir citādāka, mēs tikai vēl pēc inerces atrodamies vakardienā. Cilvēki mīlā miera labad grib uzturēt ilūziju, ka viss ir pareizi, ka mums vēl ir kādas vērtības un stabilitāte, ka varam lietas paredzēt. Izliekamies zinām, ka godprātībai, patiesīgumam, godīgumam un sirdsapziņai – visiem šiem skaļajiem un jocīgajiem vārdiem – vēl ir nozīme, kaut gan faktiski, iespējams, ka tie ir jau zaudēti un ir palikuši tikai mūsu atmiņās.

Šī luga zināmā mērā ir par šo izmainījušos pasauli. Aika adaptācijas variantā ārste ārstē Alcheimera slimību, kas, protams, ir ļoti zīmīga. Tas ir jauns laiks, kas sācies. To visi it kā saprot, sajūt, bet īstenībā maz ir to, kas par šo jautājumu runā, jo tas informācijas daudzums, kādam esam pakļauti, un nosacītības līmenis, kas it visur parādās, neļauj lietas skaidri saredzēt. Ir tik daudz šo viltnu lietu, kuras pat atbilst visiem parametriem, bet faktiski to nemaz nav. Ja ieskatās uzmanīgāk, tā ir ļoti daudzās sfērās. Cilvēkiem ir grūti, jo vieglāk un drošāk ir justies un dzīvot stabili pasaulē un kopā ar visiem. Mums ļoti pietrūkst cilvēku, kuri ir spējīgi uzdot jautājumus, pārbaudīt vērtības un radīt jaunas. Trūkst vērtību, un Roberta Aika luga mēģina par to runāt. Tas ir kluss, korekts un kautrīgs, piesardzīgs angļu mēģinājums. Latvijas sabiedrība par šīm tēmām runā vēl pavisam maz. Un mūsu luga ir labs izaicinājums to darīt.

– Kas jūs kaitina mūsu sabiedrībā?

– Nespēja tikt vaļā no deviņdesmito gadu apjukuma stāvokļa. Mūsu valstī pie varas ir tieši šie deviņdesmito gadu cilvēki, kuri ir auguši Padomju Savienībā un ir pilnīgi bezcerīgi un nespējīgi orientēties pasaulē. Mani kaitina tas, ka neesam pietiekami atvē-

Izliekamies zinām, ka godprātībai, patiesīgumam, godīgumam un sirdsapziņai – šiem skaļajiem un jocīgajiem vārdiem – vēl ir nozīme.

ti, kaut gan veramies jau pamazām vaļā. Trīsdesmit gadu laikā neesam bijuši spējīgi izveidot sabiedrību, kas būtu balstīta uz kompetenci. Diemžēl mūsu sabiedrībā galvenais ir lojalitātes princips.

Jau "Kārklos" (Gata Šmita Jaunajā Rīgas teātrī 2016. gadā iestudētā izrāde. – D. J.) bija šie jocīgie, pusapjuku-

TIMURA SUBHANKULOVA FOTO

Gatis Šmits: "Mums ļoti pietrūkst cilvēku, kuri ir spējīgi uzdot jautājumus, pārbaudīt vērtības un radīt jaunas. Trūkst vērtību, un Roberta Aika luga mēģina par to runāt."

šie cilvēki, kuri atrodas vadošās nozarēs gan politikā, gan kultūrā, taču nejūtas droši, jo nav kompetenti jomā, kurā darbojas. Līdz ar to cenšas pieņemt darbā nevis labākos, bet lojālākos; tā no viena nekompetenta cilvēka veidojas nekompetentu rinda. Jo vairāk valstī parādās nauda,

krēslas. Baidāmies atvērties. Tā padomju laika paaudze, kura Padomju Savienības laikos paspēja pabeigt skolu, izvēlēties profesiju un, iespējams, apprecēties, tie ir cilvēki, kuri šobrīd vada mūsu valsti. Ne viņi paspēja mācīties ārzemēs, ne attapties, bet šobrīd tieši viņu rokās atrodas atslēgas. Daudzi ir labi cilvēki, bet man būtu gribējies, lai mēs būtu atvērtāki un eiropeiskāki, īstenībā – profesionālāki, jo daudzviet, kur vien skaties (to redzu arī savā nozarē, arī citās), cilvēki aizpilda štatu sarakstus. Bet tajās vietās viņi ir nonākuši, nepaceļot galvu, tikai piekritot pareizajām lietām, nevis tāpēc, ka viņiem būtu vēlēšanās konkurēt vai būt labākajiem. Par to arī lielā mērā ir šī luga – ka politkorektuma dēļ cilvēki baidās teikt to, ko domā. Latvijā gan, manuprāt, tas ir cita iemesla, proti, pēcpadomju domāšanas, dēļ.

Man liekas, ka arī Covid-19 laikā cilvēki pārāk viegli atdeva savu brīvību, uzklautos gan pārbaudāmas, gan nepārbaudāmas ziņas. Visi tikai pielāgojas un pielāgojas, taču,

manuprāt, sabiedrībai būtu jāspēj pārbaudīt faktus un būt pārliecinātai, nevis mīlā miera labad piekrist būt ierobežotiem tieši uz brīvības rēķina. Pietrūkst to, kuri droši stāv uz savām kājām un pauz savu viedokli, droši un artikulēti uzdod jautājumus un pārbauda idejas, rada jaunas vērtības. Man liekas, ka visi nodūruši galvu un tikai iet uz priekšu. Šis ir ļoti īpatnējs laiks.

– Vai latvietis 20. gadsimta sākumā cariskās Krievijas beigu posmā bija brīvāks vai sasaistītāks nekā Padomju Savienības beigu posmā?

– Noteikti brīvāks. Cariskā Krievija tomēr bija uz kompetenci balstīta sistēma. Ja tajā laikā ko darija labi, tad bija gan darbs, gan alga, bērni gāja labā skolā, skolotājs varēja savu ģimeni uzturēt un vēl reizi gadā aizbraukt uz Eiropu. Visi runāja četrās valodās... Kur tad tas ir šobrīd? Cik ir Latvijā cilvēku, kuri labi runā trīs valodās? Cik no mūsu parlamenta varētu uzrakstīt diktātu svešvalodā bez kļūdām? Kādi jau varbūt var. Toreiz, kad mācījās Ame-

■ Roberts Aiks, "Ārsti", izrāde Dailes teātra Lielajā zālē

Režisors: Gatis Šmits, scenogrāfs Rūdolfs Bekičs, kostīmu māksliniece Keita, gaismu mākslinieks Edijs Feldmanis, mūzikas konsultants Juris Vaivods.

Lomās: Vīta Vārpiņa, Ilze Kuzule-Skrastiņa, Dainis Gaidelis, Aldis Siliņš, Imants Strads, Gints Grāvelis, Ērika Eglīja-Grāvele, Lelde Dreimane, Ģirts Ķesteris, Dārta Daneviča.

Izrādes: 18. (pirmizrāde), 19., 20. septembrī.

No izrādes apraksta: "Slimnīcas vadītāja Rute Vulfā ir stipra, valdonīga sieviete, kas uz saviem pleciem radusi iznest gan profesionālās, gan personīgās dzīves grūtības. Viss mainās dienā, kad, aizstāvojot savas pacientes tiesības uz mierpilnu nāvi, Rute liedz viņai iespēju saņemt pēdējo sakramentu. Šis incidents kļūst par iesākumu karam starp pacientes tuvinieku reliģisko pārliecību un medicīnas kodeksu, kā arī starp ārstes sievietes prātu un jūtām. Tas liek slavenajai profesorei vienatnē stāties sabiedrības tiesas priekšā un noslēgt rēķinus ar savu pagātni."

rikā, arī to jutu: ja dari savu darbu labi, tad cilvēkiem tevi vajadzēs. Tagad tas viss ir beidzies, tagad deg pilsētas, un par to neviens nerunā.

– Smagos brīžos latvieši par sevi mēdz teikt, ka esam gudra un vieda tauta. Vai arī jums tā ir licies – gan pētot pagājušā gadsimta revolūcijas laiku, gan domājot par tagadni?

– Esam viedi tieši izdzīvošanas – nekā neteikšanas, savu jūtu neizrādīšanas – ziņā. Apstākļos, kad pasaule mainās, tas, iespējams, liekas pareizi. Latviešiem ir šī viensētnieku, mežā dzīvojošo mazo ģimeņu domāšana. Tā ir ļoti specifiska īpašība, kas mums piemīt. Šeit cilvēki nedzīvo kopā, bet atsevišķi, jo tā ir vieglāk izdzīvot. To tik viegli izmainīt nevar, un tam ir savas priekšrocības, teiksim, ja notiktu kāda globāla katastrofa, tad mēs noteikti neaizietu bojā, jo pielāgotos. Piemēram, ja pazustu elektrība, tad latvieši pavisam mierīgi pārprofilētos un saražotu sev vajadzīgo. Mūsdienas ir interesants laiks.

– Izrādes nosaukums ir "Ārsti" – vai tam tagad, Covid-19 ēnā, ir pievienotā vērtība vai tieši otrādi?

– Vārds "ārsts" ir vispārīgāks, tā nav ne varoņa profesija, ne dzimums. Tas ir jēdziens. Šķietamība būs viens, bet, cerams, vēstījums ir pavisam cits. Būs arī brīži, kad aktieri spēlēs pretējo dzimumu, jo dvēselei un apziņai dzimuma nav.